

Jagamismajandus – ettevõtluse alternatiivne kontseptsioon

Nr. 6

23.03.2017

Jagamismajanduse kontseptsioon – tingitud tehnoloogia arengust, majanduskriisist, tarbija vähenenud usaldusest korporatsioonide vastu, muutunud tarbimisharjumustest ja keskkonna-probleemidest – on muutnud lühikese aja inimeste liiklemist, ostude tegemist, puhkamist, raha laenamist¹ ja avanud majanduse osapooltele võimalusi, mida varem ei eksisteerinud.

Jagamismajanduse mõiste

Tulenevalt erinevatest kasutatavatest ärimudelitest² on jagamismajandusel erinevaid tõlgendusi, mistõttu ühest ametlikku definitsiooni on sellele keeruline anda. Eelmisel aastal avaldatud Euroopa jagamismajanduse kavas kasutab Euroopa Komisjon jagamismajanduse mõistet viitena “ärimudelitele, kus tegevust hõlbustavad koostööplatvormid, mis loovad avatud kauplemis-võimaluse selliste kaupade või teenuste ajutiseks kasutamiseks, mida tihti pakuvad eraisikud. Jagamismajandus hõlmab kolme liiki osalisi: i) teenuseosutajad, kes jagavad varasid, vahendeid, aega ja/või oskusi: need võivad olla aeg-ajalt teenuseid osutavad eraisikud („kasutajalt kasutajale suunatud teenuse osutajad“) või teenuseosutajad, kes tegutsevad oma kutseoskuste raames („kutselised teenuseosutajad“); ii) nende teenuste kasutajad; ja iii) vahendajad, kes ühendavad veebiplatvormi abil teenuseosutajad kasutajatega ning kes hõlbustavad nende vahelist suhtlust („koostööplatvormid“). Jagamismajanduse tehingud ei hõlma üldiselt omandiõiguse muutumist ning neid võidakse teha kasumi teenimise või mittetulunduslikul eesmärgil.”³ Tavapärasest ettevõtlusest erineb see selle poolest, et ettevõtete asemel on kaupade müüjana ja teenusepakkujana esile kerkinud eraisikud, kel on võimalus koostööplatvormide vahendusel paindlikult osaleda äritegevuses oma alakasutatud ressursi jagades, tihtipeale samal ajal põhitöökohas edasi töötades.⁴

Jagamismajanduse areng

Jagamismajanduse areng on ühelt poolt seotud digitaalse kultuuri ja põlvkonnaga ning teisalt piiratud ressursside keskkonnaga, mis on koosmõjus inimeste ideederikkusega tekitanud soodsa ruumi uuele nõudlusele, selle järgi kohandatud kaupadele ja teenustele. Digitaalse põlvkonna inimesed, olles võrreldes eelkäijatega sõltumatamad, uudishimulikumad, vahetumad, innovaatilisemad, avatumad, kaasavamad, sõnavabadust ja ühishuve hindavamad⁵, on jagava

¹ EPRS At a glance (2016). Sharing economy: They come in like a wrecking ball.

² Inimeselt nimesele (P2P - *peer-to peer*), inimeselt äriale (C2B - *consumer to business*), ärialt inimesele (BSC – *business to person*), äriale äriale (B2B-*business to business*)

³ Euroopa Komisjoni teatis (2016). Euroopa jagamismajanduse kava.

⁴ Eljas-Taal, K., Rõa, K., Lauren, A., Vallistu, J., Müürisepp, K. (2016). Jagamismajanduse põhimõtete rakendamine Eesti majandus- ja õigusruumis.

⁵ Kalmus, V., Siibak, A. (2016). Raadio-, tele-, Google'i-, Facebooki- ja iPadi-eestlased. https://sisu.ut.ee/sites/default/files/genire/files/kalmus_siibak_raadio_tele_googlei_facebooki_ja_ipadi-eestlased.pdf

tarbimismentaliteediga, tarbides kaupu ja teenuseid varasematest põlvkondadest erinevalt. Jagamismajanduse kontseptsioon levis esmalt seoses mitterahaliste tehingutega, selliste initsiatiividena nagu Wikipedia (2001) ja Couchsurfing (2004), koostööplatvormidena, kus vabatahtlikud hakkasid kirjutama veebientsüklopeediat ja rändurid leidsid kohalike juures tasuta öömaja.⁶ Mõlema idee arendajateks olid IT erialade inimesed. Näiteks Couchsurfingu idee sai alguse selle platvormi asutajast arvutiprogrammeerija Casey Fentonist, kes tudengina 1999. aastal Islandile reisis ei tahtnud ööbida igavas hotellis, öömaja otsides hakkis ta ülikooli andmebaasi, saatis saadud 1500le e-posti aadressile öömaja sooviga kirja ja olevat saanud isegi 50-100 pakkumist, millest tekkis idee teha vastav internetiplatvorm.

Sealt edasi on idee levinud ühistarbimise tõlgenduseni. Jagamismajanduse rahvusvahelise eksperdi Rachel Botsmani sõnul on 20. sajandi ületarbimine, kui oli oluline asja isiklik omamine ja reklaami survele asjade soetamine kasvõi laenamise teel, asendunud 21. sajandil ühistarbimisega, kui asja omamine on asendunud jagatud juurdepääsuga ja asju soetatakse nende maine põhjal kogukonna kaasabi toel.⁷ Tarbimises tähendab see nihet asja omandamise asemel asjale ligipääsu saamises, pakkudes võimalusi kõigile (tudengitele, madalapalgalistele, töötutele) ja see hõlmab väga erinevaid valdkondi⁸: liikumine (ühisauto kasutamine (*carsharing*) ehk sõidukite, taksode, jalgrataste ja parkimiskohtade rentimine ja ühiskasutus; koossõit (*carpooling*) ehk tühjade autoistekohtade täitmine teiste reisijatega, kes lähevad samasse kohta); energiatõhusus (kodumasinade ühiskasutus); majutus ja aiamaad (eluruumide rent, linna- ja maapiirkondade eluasemete ja aedade ühiskasutus); ettevõtlus (koostöötamine (*coworking*) ehk bürooruumide jagamine); telekommunikatsioon (mobiliiplatvormid, kus kasutajad võivad kaupu ja teenuseid müüa samas kogukonnas elavatele inimestele); töö (väikesed ülesanded, inimeste palkamine konkreetsete tööde tegemiseks kodus, alates piltide ülesriputamisest kuni mööbli kokkupanemiseni); kultuur (raamatute vahetamine (*bookcrossing*), eri riikide noorte kultuurivahetuse edendamine); haridus (digitaalsed keeleõppekeskkonnad); aeg ja oskused (ajapangad); vaba aeg (digitaalse infosisu jagamine); rahandus (eraisikute vahelised laenud, eraisikute otselaenud väikese ja keskmise suurusega ettevõtetele, ühisrahastamine (*crowdfunding*) või ühiskasu eesmärgil ühisrahastamine (*crowdfunding for crowdbenefits*); turism (kulinaarsed kogemused eraisikute kodus ja toiduainete vahetamine eraisikute vahel); kunst ja turud, kus vahetatakse ja kingitakse lasteriideid ja -asju, parandatakse ja võetakse neid ringlusse).

Kuigi jagamismajanduse mõistet kasutatakse kõige enam vaheldumisi just ühistarbimise mõistega, siis on jagamismajanduse haare palju laiem. Lühikese ajaga on tekkinud erinevaid tõlgendusi sõltuvalt sellest, kas rõhuasetus on kaasneval kasul, tarbimiskäitumisel või ärimudelil. Jagamismajanduse erinevaid tõlgendusi⁹: ligipääsumajandus (*access economy*) - neil platvormidel kaubeldakse kaupade ja teenustega ligipääsu tõttu, mitte nende omandamise soovi pärast (Spotify – ligipääs meediasisule); juhutöödemajandus (*gig economy*) tugineb platvormidele, kus viiakse kokku juhutööde pakkujad ja tegijad (TaskRabbit – makstakse iga juhutöö eest, nt kolimistöö, koristustöö, kullerteenus, mööbli montaaž, remonditöö); koostöömajandus (*collaborative economy*) tugineb inimeselt-inimesele lähenemisele, muutes tarbijad üheaegselt ka tootjateks ja kliendid kogukonnaks (Etsy – võimaldab kunstnikel, käsitöölistel oma e-pood avada); ühistarbimine (*collaborative consumption*) – tänu internetiplatvormidele uuendatakse traditsioonilist turukäitumist nagu rentimine, jagamine, vahetamine, kinkimine (Airbnb – võimaldab inimestel välja rentida oma kodu ja vaba pinda); ühismajandus (*commoning economy*) selliste initsiatiivide jaoks, mida ühiselt omatakse ja juhitakse (Wikipedia – veebipõhine entsüklopeedia, mida kirjutavad vabatahtlikud); kinkemajandus (*gift economy*) platvormid, mis võimaldavad kaupu ja teenuseid ära anda ootuseta, et makstakse (Couchsurfing – võimaldab ränduritel saada kohalike juures tasuta ööbimist); tellimisel majandus (*on-demand economy*) tugineb platvormidel, mis viivad koheselt vajatavate kaupade, teenuste ostjad ja müüjad kiirelt kokku (Instacart – võimaldab inimestel

⁶ EPRS Briefing (2016). A European agenda for the collaborative economy.

⁷ <http://rachelbotsman.com/thinking/>

⁸ Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus (2014). Ühis- ehk osalustarbimine: 21. sajandi säästev mudel.

⁹ <http://rachelbotsman.com/work/the-sharing-economy-dictionary-of-commonly-used-terms/>

toiduained tunni jooksul kätte toimetada); inimeselt inimesele majandus (*peer economy*) – platvormid, mis võimaldavad üksikisikel oma ressursse vahetada (Transferwise – viib kokku inimesed, kes soovivad teha valuutavahetustehingut); rendimajandus (*rental economy*) – platvormid, mis võimaldavad rentida mingeid varasid (sh rentida õpikuid, tööriistad jne); jagamismajandus (*sharing economy*) – platvormid, mis hõlbustavad alakasutatud ressursside või teenuste tasuta või tasu eest jagamist üksikisikute või organisatsioonide vahel.

Kuigi koostööplatvormide arvu, käibe ja töötajate arvu poolest on Põhja-Ameerika ja Aasia kaugel ees, siis alates 2013. aastast on ka Euroopas koostööplatvormide ja teenusepakkujate kogutulu ja tehingute koguväärtus kiirelt kasvama hakanud. 2015.aastal ulatus Euroopas jagamismajanduse viie põhilise sektori – inimeselt inimesele sõidujagamine (*peer-to-peer transportation*), mis hõlmab sõidu, auto või parkimiskohtade jagamist; inimeselt inimesele majutus (*peer-to-peer accommodation*), mis hõlmab tasuta ruumi jagamist kodudes või suvekodude väljarentimist; ühisrahastus (*collaborative finance*), mis hõlmab inimeselt inimesele laenamist ja investeerimist (*peer-to-peer lending, crowdfunding*), isikuteenused (*on-demand household services*), mis hõlmab kiiret toidutarnet ja muude kiirete majapidamisülesannete täitmist; äriteenused (*on-demand professional services*), mis hõlmab lühikese etteteatamisajaga tööjõurenti äride poolt) – koostööplatvormide ja teenusepakkujate kogutulu 4 miljardi euronit ning tehinguid teostati 28 miljardi euro väärtuses. Kui suurimat tulu teeniti sõidujagamise sektoris, siis tehingute väärtuse poolest oli esirinnas inimeselt-inimesele majutuse sektor.¹⁰ 2015. aastal oli üheksas EL riigis loodud 275 jagamismajanduse platvormi, enim Ühendkuningriigis ja Prantsusmaal (üle 50 platvormi), järgnesid Saksamaa, Hispaania ja Holland (üle 25 platvormi), ning kõige vähem on sellega kaasa läinud Rootsi, Itaalia, Poola ja Belgia (alla 25 platvormi).¹¹ Samas on jagamismajanduse sektor kiirelt arenema hakanud Eestis. Kui 2012. aastal tegutses siin 8 platvormi, siis 2016. aasta sügisel oli tegutsemas 48 olulisemat jagamismajanduse platvormi – 15 finantssektoris, 7 transpordis, 13 majutuse ja reisikorralduse alal, 11 pakuvad era- ja äriteenuseid ning 2 haridusteenuseid.¹² Kõikide Eestis tegutsevate jagamismajanduse platvormide käive oli 2015. aastal hinnanguliselt 6,5 miljonit eurot.¹³

Jagamismajanduse eelised ja puudused

Eurobaromeetri 2016. aasta küsitluse¹⁴ põhjal on enam kui pooled EL kodanikud (52% vastanutest) teadlikud jagamismajanduse koostööplatvormidest ning üks inimene viiest (17%) on ka kasutanud teenuseid nende platvormide vahendusel, enim Prantsusmaal ja Iirimaa. Peaaegu 1/3 inimestest (32%), kes on viibinud koostööplatvormidel, on ise seal vähemalt korra teenust pakkunud. Nende tulemuste järgi on tegu veel väikse, kuid kiirelt kasvava sektoriga. Võrreldes tavapärase ettevõtlusega on jagamismajanduse põhiliste eelistena välja toodud mugav ligipääs teenustele (41%), teenuste soodsam hind või hoopis tasuta pakkumine (33%), toodete ja teenuste vahetamise võimalus ostmise asemel (25%) ning võimalus pakkuda uusi või erinevaid teenuseid (24%). Platvormide puudustena on kasutajad välja toonud vastutuse küsimuse (41%), üldise mitteusaldava suhtumise internetitehingutesse (28%), müüja või teenuse pakkuja mitteusaldamise (27%), toodete ja teenuste ootustele mittevastamise (27%), vähese informatsiooni teenuste kohta (17%).

Lisaks eeltoodule on plussiks mitmekesisem turg, hõlmates ka väiksema ostujõuga inimesi. Koostööplatvormid on avanud uued võimalused uutele idufirmadele ja väikest lisatulu vajavale tööjõule, pakkunud eraisikutele võimaluse alustada mikroettevõtlusega, vähendada varade omamise kogukulu, viies alla hinnad ja laiendades tarbijate valikuid.

¹⁰ PwC UK (2016). Assessing the size and presence of the collaborative economy in Europe.

¹¹ Ibid.

¹² Eljas-Taal, K., Rõa, K., Lauren, A., Vallistu, J., Müürisepp, K. (2016). Jagamismajanduse põhimõtete rakendamine Eesti majandus- ja õigusruumis.

¹³ Ibid.

¹⁴ Eurobarometer (2016). The use of collaborative platforms. Flash Eurobarometer 438.

Puuduste poolelt, traditsioonilised turuosaliselised rõhuvad esmalt uute sisenejate poolt turuhäirete tekitamist ja ebaausat konkurentsi, kuna viimased ei pruugi tingimata olla seotud samade reeglitega ja ohutusnormidega kui traditsioonilised turuosaliselised, ka maksude mittemaksmist. Tõstatunud on vastutuse küsimused õnnetuste või konflikti lahendamisel – kas vastutab internetiplatvormi operaator või teenusepakkuja. Veel üks teema on tööstandardid ja tööõigused, kui teenusepakkujad tegutsevad vabakutseliste töötajatena, kellele ei laiene sarnaselt traditsioonilise töötajaga sotsiaalkindlustuse hüved.

Kokkuvõte

Kuigi mõlemad nii uued kui traditsioonilised teenusepakkujad saavad kasutada koostööplatvorme uue nõudluse tekitamiseks ja uute tarbijateni jõudmiseks, siis turule sisenemisel on jagamismajanduse ärimudelid pigem raputanud turuosa kaotanud reguleeritud traditsioonilisi ärimudeleid (nt hotellinduses ja taksonduses) ning ühtlasi tõstatanud küsimusi võrdsetest tingimustest kõigi turuosaliste suhtest, samuti vastutuse, teenuse kvaliteedi, ohutuse ja tarbijakaitse ühtsest reguleerimisest. 2016. aasta juunis esitas Euroopa Komisjon jagamismajanduse juhised selle kohta, kuidas EL õigusakte tuleks selle sektori suhtes rakendada. Juhiste eesmärk on toetada tarbijate, ettevõtete ja avaliku sektori kaasaminekut jagamismajandusega, kuna nende ärimudelite arendamine võib oluliselt soodustada töökohtade loomist ja majanduskasvu Euroopa Liidus. Üks tähtsamaid küsimusi on teenuste osutamine mittekutseliste ja kutseliste teenusepakkujate poolt, tegevusloaõuete kehtestamine, mis peaks olema lahendatud selliselt, et ei kehtestataks ebaproportsionaalselt kõrgeid nõudeid eraisikutele, kes osutavad teenuseid ainult vahetevahel.

Kai Raudkivi

nõunik

kai.raudkivi@riigikogu.ee

Kasutatud allikad

- EPRS Briefing (2016). A European agenda for the collaborative economy.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/593510/EPRS_BRI\(2016\)593510_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/593510/EPRS_BRI(2016)593510_EN.pdf)
- EPRS At a glance (2016). Sharing economy: They come in like a wrecking ball.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/581956/EPRS_ATA\(2016\)581956_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/581956/EPRS_ATA(2016)581956_EN.pdf)
- Eurobarometer (2016). The use of collaborative platforms. Flash Eurobarometer 438.
- Euroopa Komisjoni teatis (2016). Euroopa jagamismajanduse kava.
- Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus (2014). Ühis- ehk osalustarbimine: 21. sajandi säästev mudel.
- PwC UK (2016). Assessing the size and presence of the collaborative economy in Europe.
- Eljas-Taal, K., Rõa, K., Lauren, A., Vallistu, J., Müürisepp, K. (2016). Jagamismajanduse põhimõtete rakendamine Eesti majandus- ja õigusruumis.
<https://www.mkm.ee/sites/default/files/lopparuanne.pdf>
- <http://rachelbotsman.com/>

Õigus- ja analüüsiosakond on Riigikogu struktuuriüksus, mis nõustab rahvaesindajaid ja nende heaks töötavaid ametnikke. Käesolev informatsioon on koostatud osakonna algatusel. Autorid on valmis arutlema huvilistega töö sisu üle. Kõik kommentaarid on teretulnud.